

**Atlantic
initiative**

Center for Security and Justice Research

06
2021

NEWSLETTER

ADIS MAKSIĆ

AMERIKA NAKON TRUMPA

EDINA BEČIREVIĆ

**KINA I ZAPADNI BALKAN: O EKONOMSKOM RASTU,
DVOSTRUKIM STANDARDIMA I GENOCIDU**

MIRNES KOVAČ

KOLIKO ĆE UJGURE KOŠTATI KINESKA VAKCINA?

MILICA KOVAČEVIĆ

**UTICAJ KINE U CRNOJ GORI:
PODSTICAJ EKONOMSKOM RAZVOJU ILI PUT U ZAVISNOST?**

DAVOR GJENERO

**ASIMETRIČNI KINESKI EKONOMSKI PRITISAK I
STABILNOST NA BALKANU**

ATLANTSKA INICIJATIVA

KINESKO-RUSKA PROPAGANDA NA BALKANU

UVODNIK

Piše:
Adis MAKSIĆ

Amerika nakon Trumpa

Politike, ma koliko izgledale uspješne, nikada trajno ne ostvaruju svoj cilj. Sve pobjede su tek privremene stabilizacije odnosa moći, a svaki poredak opstaje onoliko dugo koliko uspije da se odupre neprekidnim prijetnjama alternativa koje je potisnuo na margine.

Upravo ovo su mislioci poput Francisa Fukujame izgubili iz vida kada su devedesetih godina prošlog vijeka nad ruševinama komunizma nagovijestili širenje liberalne demokratije kao posljednjeg čina ljudske ideološke evolucije. U međuvremenu su povratak autoritarizma u Rusiji, snažan ekonomski napredak Kine pod jednopartijskim sistemom, vjerski fundamentalizam na Bliskom istoku te rast desničarskog populizma u Evropi i Americi pokazali da liberalizam nije natpolitička ideja i inherentna ljudska težnja.

NASILJEM NA DEMOKRATIJU

Demokratski sistemi, kao i svi drugi politički poreci, imaju svoje prirodne neprijatelje, a njihova postignuća se gube ako nisu branjena aktivno i kontinuirano.

Ovo nikad nije bilo toliko očigledno kao u trenutku nasilnog i smrtonosnog upada pristalica predsjednika Donalda Trumpa u zgradu američkog Kongresa 6. januara ove godine. Razbješnjeni neosnovanim tvrdnjama svog prvaka, čije riječi drže iznad mukotrpnog rada izbornih komisija, konzistentnih sudskih odluka i brojnih akata drugih državnih institucija, demonstranti su fizičkim nasiljem pokušali zaustaviti funkcioniranje davno ustanovljene američke demokratije.

Time je kult jedne ličnosti, izgrađen na predrasudama, ksenofobijama i fiktivnim zavjerama, kulminirao fizičkim napadom na institucije države čiji je politički identitet već više od dva vijeka razvijan oko ideje individualnih prava, vladavine zakona i globalnog svjetionika demokratije.

Prošle su tri decenije otkako je nestanak Sovjetskog Saveza donio očekivanja o globalnom maršu liberalne demokratije, a sjaj svjetionika kao da je bljeđi više nego ikad.

Ipak, percepcije nikada nisu jednake stvarnosti. Dramatični prizori razbijenih prozora, kostimiranih izgrednika u foteljama Predstavničkog doma i vatrenog obračuna u kongresnim hodnicima posmatrača lako mogu navesti na zaključak da se Amerika svrstala u rang zemalja gdje se glavnina politike vodi na ulicama.

Međutim, time bismo zanemarili činjenicu da su organi reda povratili zgradu u roku od nekoliko sati, da su mnogi izgrednici brzo uhapšeni i na čekanju dugogodišnjih kazni, te da je Kongres još istu večer u toj istoj zgradi nastavio zasjedanje potvrdivši rezultate novembarskih izbora.

Ta potvrda je u međuvremenu dobila i dodatnu podršku niza republikanskih kongresmena koji su Donalda Trumpa okrivili za nasilje i otkazali mu lojalnost. Pokušaj prenošenja politike iz institucija na ulice Trumpa je ostavio usamljenog u Washingtonu, a pozivi za njegovu smjenu, pa i krivično gonjenje dolaze čak i iz republikanskih redova.

Američka demokratija funkcionira, i to se još jednom potvrdilo 20. januara, kada je Joe Biden na zvaničnoj inauguraciji preuzeo poziciju 46. američkog predsjednika, a Kamala Harris dužnost prve potpredsjednice u historiji Sjedinjenih Američkih Država.

DUBOKA POLARIZACIJA

S druge strane, demokratska ideja ne može se svesti samo na postojanje institucionalne arene u kojoj se održavaju politička sučeljavanja. Društvenu stvarnost oblikuju i neformalni odnosi između grupa s različitim vizijama, sentimentima i interesima. Stoga, odlazak Donalda Trumpa iz Washingtona neće okončati duboku polarizaciju i animozitete među Amerikancima.

Ako želi približiti podijeljene segmente društva, administracija Joea Bidena morat će se uhvatiti ukoštac s uzrocima nezadovoljstva koje je otvorilo priliku desničarskom populizmu i navelo desetke miliona Amerikanaca da daju svoj glas nekom drugačijem, pa čak i po cijenu narušavanja demokratskih tradicija.

Zbog čega je obični čovjek osjećao toliku udaljenost od ljudi koji rukovode njegovom zemljom,

pa čak i kad su oni dolazili iz njegove partije? Jesu li se elite oglušile na vapaj prosječnog američkog radnika dok su provodile neoliberalnu ekonomsku politiku koja je poslove selila u Kinu i Indiju?

Je li se promocija liberalnih vrijednosti trebala kretati opreznijim tempom i pristupom koji bi uvjerio konzervativnije Amerikance da nisu ugrožene njihove tradicionalne zajednice? Ovo su pitanja na koja dolazeća administracija mora odgovoriti kako bi zaštitila američku demokratiju od dolaska nekog novog Trumpa.

Događaji unutar Sjedinjenih Američkih Država neminovno će se odraziti i na njenu međunarodnu ulogu. U nastojanju da obnovi ideološku misiju, predsjednik Biden će se suočiti s narušenim imidžom svoje zemlje kao lidera "slobodnog svijeta".

Među prvim prioritetima nove administracije je jačanje transatlantskih savezništava, koja su slabila protekle četiri godine pod Trumpovim unilateralizmom. Uprkos unutrašnjim turbulencijama, SAD ostaje najveća svjetska ekonomija i vodeća vojna sila, i kao takva zadržava najznačajnije mjesto u krugu liberalnih demokratija.

Da je povratak Amerike dobrodošao, govore i brojne čestitke koje su evropski lideri uputili Joeu Bidenu odmah po završetku brojanja glasova, ali i nakon zvaničnog preuzimanja dužnosti, ne osvrćući se na Trumpove tvrdnje o izbornoj krađi, kao i na činjenicu da se upisao među rijetke američke lidere koji nisu izvršili dostojanstvenu tranziciju vlasti u skladu s dobrim i poznatim demokratskim tradicijama te zemlje.

Kada je riječ o režimima koji nisu ideološki srodni, situacija je komplikovanija. Procesi koji su se odvijali proteklih mjeseci i kulminirali nasiljem 6. januara znatno su erodirali moralni kapital kojim se Amerika proteklih decenija koristila za sučeljavanja sa *strongmenima* i autokratima. Kako zemlja u kojoj skoro polovina građana ne vjeruje u legitimnost izbora može govoriti o slobodi izbora negdje drugo?

Šta daje autoritet vladi države čiju je najvišu instituciju zaposjela razularena masa da druge uči o vladavini zakona? Može li svjetski predvodnik u borbi za

ljudska prava biti toliko podijeljen na rasnoj osnovi? Glas Amerike, koji kritikuje Vladimira Putina zbog pritisaka na opoziciju u Rusiji ili Xija Jinpinga zbog cenzure interneta u Kini, prigušen je, a svoj prijašnji odzvuk može povratiti tek kada ponovo postane neprikosnoven primjer onoga što želi da slijede drugi.

Sasvim je sigurno da put do povratka narušenog imidža vodi kroz obnovu američkog liderstva u međunarodnim organizacijama. Tokom protekle četiri godine Trumpov "America First" unilateralizam rezultirao je znatnim slabljenjem američkog prisustva u organizacijama Ujedinjenih nacija. Kao i svaki drugi politički vakuum, i ovaj se brzo popunio, pa smo mogli svjedočiti naglom jačanju kineskog utjecaja unutar najveće međunarodne organizacije.

Na čelu cijelog niza organizacija Ujedinjenih nacija danas stoje kineskih zvaničnici, a Kina je od oktobra i članica UN-ovog Vijeća za ljudska prava. Pored ovoga, Kina je formirala i niz novih multilateralnih institucija, poput Azijske infrastrukturne razvojne banke, Foruma o kinesko-afričkoj saradnji te Inicijative 17+1 o poslovnoj saradnji sa zemljama centralne i istočne Evrope.

IPAK, BOSNA...

Dok se Trump sukobljavao s transatlantskim saveznicima, Kina i Rusija su se zbližavale putem Euroazijske ekonomske unije. Nova administracija u Washingtonu jasno prepoznaje da Kina pokušava pretvoriti multilateralne organizacije u platforme za širenje globalnog utjecaja, a i sam Joe Biden je sumirao značaj ovih procesa izjavivši da "ili će Kina pisati pravila za trgovinu 21. vijeka ili ćemo mi".

Osim s unutrašnjim podjelama i erozijom globalnog liderstva, Joe Biden se mora nositi i s pandemijom, na koju je odlazeća administracija odgovorila tragično loše i koja je u SAD-u već odnijela stotine hiljada života. Predsjednik Biden je također najavio da će mu u samom vrhu prioriteta biti i traženje adekvatnog odgovora na klimatske promjene.

Kad sagledamo ogromne probleme koje je Donald Trump ostavio iza sebe, s razlogom možemo pomisliti da će situacija na Balkanu novoj administraciji biti pozadinska tema.

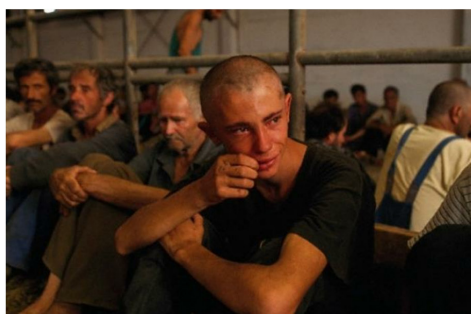
Ipak, američki State Department je velik i specijaliziran, a novi predsjednik lično vezan za regiju, tako da će postojati energija i volja za značajan porast angažmana SAD-a i u Bosni i Hercegovini.

Kako mandat bude odmicao, možemo očekivati pritiske za promjenu dejtonskog Ustava Bosne i Hercegovine koja ne bi raspakovala entitetsku podjelu zemlje, ali bi otklonila institucionalne kočnice koje su opstruirale funkcioniranje države. Možda nije u vrhu prioriteta, ali za Joea Bidena je cjelovitost i funkcionalnost Bosne i Hercegovine sastavni dio američkog nacionalnog interesa. ■

GEOPOLITIKA Edina Bećirević piše za Atlantsku inicijativu o genocidu nad Ujgurima i gromoglasnoj šutnji svijeta pred širokim razmjerima sistematičnih progona

Kina i Zapadni Balkan: O ekonomskom rastu, dvostrukim standardima i genocidu

Usprkos tvrdnji bosanskih ekonomista da Kinu motivira isključivo ekonomija, čini se da "neodoljivi šarm autoritarnog rasta" može zvesti mnoge države da podlegnu kineskom političkom pritisku, pa čak i da prihvate najgora kršenja ljudskih prava

**LOGORI U BOSNI
1992. I U KINESKOJ
REGIJI XINJIANG
2017. GODINE:
SLIKE PROGONA
NA SAVJESTI
MODERNOG SVIJETA**

Piše: Edina Bećirević

"Neodoljivi šarm rasta autoritarnih režima",¹ riječi su koje prikladno sažimaju trenutnu percepciju Kine u zemljama Zapadnog Balkana. U prvim danima pandemije virusa COVID-19 Srbija je otvoreno favorizirala Kinu u odnosu na zapadne

zemlje kao izvor pomoći i informacija; takav stav zauzeli su i neki političari u Bosni i Hercegovini. Međutim, i prije krize postojala je mreža utjecajnih političkih i akademskih aktera na Zapadnom Balkanu koji su učestvovali u kampanji promoviranja Kine kao nove vodeće globalne svjetske sile. Ti isti akteri zanemarivali su (i zanemaruju) da je

UJGURI: ŽRTVE GENOCIDA PRED OČIMA NIJEMOG SVIJETA
(IZVOR: DW)

Kina autoritarni, komunistički režim i da provodi genocid nad Ujgurima. Cilj ove kampanje nije samo promocija Kine, nego i potcjenjivanje značajnih ekonomskih ulaganja Evropske unije i Sjedinjenih Država, kao i višedecenijskih napora ovih država da na Zapadnom Balkanu ojačaju vladavinu zakona i ohrabre demokratske procese. Namjerno ili ne, značajan broj medija u regiji već nekoliko godina stabilno održava diskurs koji favorizira Kinu i druge autokratske države i predstavlja ih kao legitimnu alternativu euroatlantskom modelu.

ZANIMA LI PEKING SAMO EKONOMIJA?

U izjavama za medije, procjenjujući utjecaj Kine na Zapadnom Balkanu, i liberalno orijentirani stručnjaci i političari rijetko se bave negativnim efektima kineskih ulaganja u regiji, a većina ignorira pojačano obavještajno djelovanje MSS-a². Osim toga, samo malobrojni su iznosili bojazni vezano za programe kulturne i obrazovne razmjene koji imaju potencijal za promicanje neliberalnih vrijednosti u društvima Zapadnog Balkana, koja su zbog posljedica ratova naročito podložna ovakvim narativima. Zanimljivo je da u regiji prevladava mišljenje da Kina, za razliku od Rusije, ne samo da "ne nudi alternativnu političku viziju" za Zapadni Balkan nego i da podržava njegovu evropsku perspektivu. Dakle, smatra se da

su politički interesi Kine uglavnom fokusirani na održavanje stabilnosti kako bi se podržala njena ekonomska ulaganja. Kako mi je rekao jedan bosanski ekonomist: "Kapital ide tamo gdje može rasti, i to je primarna motivacija kineske vlade."

Međutim, ništa nije jasnije dokazalo naivnost ideje da ekonomski projekti Kine mogu postojati izolirano od njene politike od spremnosti Srbije da prošlog ljeta u UN-u zvanično podrži genocid koji Kina vrši nad Ujgurima. Budući da su u toku pristupni pregovori između Srbije i Evropske unije (EU), koji bi prema procjenama trebali bi biti okončani do kraja 2024. godine, moglo bi se očekivati da Beograd u pitanjima vanjske politike prati EU. Umjesto toga, nakon što su 22 države – uglavnom članice EU – uputile pismo Vijeću za ljudska prava Ujedinjenih nacija osuđujući postupanje prema Ujgurima, Srbija je odlučila potpisati drugo pismo kojim se zastupa suprotan stav i odaje priznanje Kini zbog "zaštite i promoviranja ljudskih prava kroz razvoj". Tako se Srbija priključila grupi od 49 autoritarnih i polu-autoritarnih režima, uključujući Rusiju, Venecuelu i Saudijsku Arabiju, kao i 23 većinski muslimanske države. Neke od ovih potpisnica podržale su Kinu zbog vlastitih ekonomskih interesa, a neke zbog vlastitih slabosti u pitanjima ljudskih prava.³

REGIJA XINJIANG: "GEOPOLITIKA EMOCIJA" PRIKRIVA UŽASNU ISTINU

(FOTO: STAV)

Evropske diplomate nisu trebale biti iznenađene time što je Srbija spremno podržala Kinu u ovom pitanju.

BOSANSKO ISKUSTVO

S obzirom na ulogu Srbije u genocidu u Bosni i Hercegovini i narative poricanja genocida, koji i dalje traju, ovo je zapravo bio jedan od najiskrenijih odraza srbijanske politike u UN-u. Ali Srbija nije jedina balkanska država koja podržava Kinu. I u drugim zemljama regije vodeći mediji i akademici neobično su tihi kada se radi o genocidu nad Ujgurima. Možda je najtužnija tišina Bošnjaka, koji su ne tako davno bili žrtve genocida. Kao i Ujguri, i Bošnjaci su zatvarani u slične logore kojima je upravljalo bosansko srpsko rukovodstvo pod pokroviteljstvom Srbije.

U Bosni i Hercegovini neki su ove logore nazivali "prihvatnim kampovima/centrima", dok ih u Kini nazivaju "kampovima za preodgoj". Da ne bude zabune, kao što je to bio slučaj u Bosni i Hercegovini 1990-ih tako i u Kini sada, ti termini su samo eufemizmi za koncentracione logore.

Slike iz koncentracionih logora Omarska, Trnopolje i Manjača u sjeverozapadnoj Bosni su 1992.

godine izazvale globalnu konsternaciju. Hrabri novinari kao što su Roy Gutman, Ed Vulliamy, Peter Maass i britanska TV ekipa s Independent Television Newsa (ITN) bili su toliko uporni u traženju pristupa ovim lokacijama da su na kraju uspjeli ući i intervjuirati neke od "ljudskih kostura" koje su fotografirali iza bodljikave žice. Međutim, patnje Ujgura u Kini se ne mogu snimiti i fotografirati. Kineske vlasti su zatvorile regiju Xinjiang, ostavljajući svijetu da se oslanja na satelitske snimke, lokacije koje su tajno snimile kamere na dronovima te na svjedočenja Ujgura koji su odslužili kaznu u "pritvoru", izrečenu nakon lažnog suđenja, ili su uspjeli pobjeći. Mučenja koja su opisali bivši zatvorenici uključuju silovanja, premlaćivanja, prisilnu sterilizaciju i razne vidove psihičkog zlostavljanja. Neki zatvorenici osuđeni su na smrtnu kaznu, ali nema pouzdanih podataka o broju Ujgura koje je Kina pogubila.

Rastuća ekonomska moć Kine u svijetu znači da možda nikada nećemo saznati razmjere genocida nad Ujgurima. Za razliku od Srbije i ratnog političkog i vojnog liderstva bosanskih Srba, Kina ima kapacitet da se pobrine da njene masovne grobnice nikad ne budu otkrivene.

Ali vrijedno je spomenuti da je i prije otkrivanja masovnih grobnica u Bosni i Hercegovini genocid nad bosanskim muslimanima izazvao žestoke reakcije većine muslimanskih zemalja, ujedinjujući čak i neprijatelje poput Saudijske Arabije i Irana da lobiraju za svoju "muslimansku braću" u inostranstvu. Ujgur-ski muslimani nemaju takvu podršku, i to je ono što razotkriva licemjerje mnogih muslimanskih zemalja.

"GEOPOLITIKA EMOCIJA"

Prošle godine mnogo se govorilo o tome kako je turski predsjednik Erdogan vratio dostojanstvo muslimanskom svijetu naredivši da se historijska Aja Sofija u Istanbulu ponovo pretvori u džamiju nakon poništenja predsjedničke uredbе Državnog vijeća iz 1934. godine kojom je bila proglašena muzejom. Pored toga, turski predsjednik se redovno i uvježbano projicira kao zaštitnik ugroženih muslimana širom svijeta. "Geopolitika emocija" njegov je zaštitni znak. Iako Turska nije potpisala pismo Vijeću za ljudska prava Ujedinjenih nacija kojim se izražava podrška Kini, iako je osudila ranije postupanje prema Ujgurima, kada se Erdogan nedavno sastao s predsjednikom Xijem, prema pisanju medija, naglasio je da "stanovništvo različitog etničkog porijekla sretno živi u autonomnoj regiji Xinjiang zahvaljujući procvatu Kine", nazivajući to "nespornom činjenicom" i napominjući da "Turska nikome neće dozvoliti da ugrozi njene odnose s Kinom".⁴ Ekstradicijski sporazum između Kine i Turske koji je u pripremi za ratifikaciju u parlamentu Turske dodatno će ugroziti poziciju Ujgura.

Oснаživanje pozicije autokrata u novom dobu predstavlja izazov za Ujedinjene nacije, naročito imajući u vidu da su autoritarni režimi u slučaju kineskog genocida nad Ujgurima okupili najmanje dvostruko više država od onih koje su bile spremne osuditi Kinu u Vijeću za ljudska prava. Ovo su tihi procesi koji se moraju iznositi na vidjelo jer ovi režimi iznutra rade na rušenju međunarodnih standarda i normi ljudskih prava u Ujedinjenim nacijama. Zbog toga eksperti na Zapadnom Balkanu i drugdje moraju uvidjeti da su kineska ekonomska ulaganja itekako isprepletena s politikom. Usprkos tvrdnji bosanskih ekonomista da Kinu motivira isključivo ekonomija, čini se da "neodoljivi šarm autoritarnog rasta" može zvesti mnoge države da podlegnu kineskom političkom pritisku, pa čak i da prihvate najgora kršenja ljudskih prava. ■

BILJEŠKE

- 1 Inspirirana podnaslovom iz knjige *Why Nations Fail*, Acemoglu & Robinson (2013).
- 2 Glavna kineska obavještajna agencija, Ministarstvo državne sigurnosti
- 3 <https://jamestown.org/program/the-22-vs-50-diplomatic-split-between-the-west-and-china-over-xinjiang-and-human-rights/>
- 4 (Al-Araby, 3. juli) <https://english.alarabiya.net/en/News/world/2019/07/03/Erdogan-says-people-live-happily-in-Xinjiang-Chinese-state-media->

OSVRT Poznati bosanskohercegovački novinar za Atlantsku inicijativu analizira tursko-kineski sporazum i položaj Ujgura

Koliko će Ujgure koštati kineska vakcina?

Glavni razlog za ovu zabrinutost je eskalacija progona Ujgura u Kini, čije metode i načine provođenja eksperti označavaju genocidom

PROGON UJGURA EKSPERTI NAZIVAJU JEDNIM IMENOM – GENOCIDOM

(FOTO: SAVEUIGHUR.COM)

Piše: Mirnes Kovač

Prije 12 godina, 29. januara 2009. godine, desio se čuveni skandal "One minute" na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu.

Na jednoj od sesija Foruma tadašnji turski premijer Recep Tayyip Erdogan ljutito je prekinuo modera-tora da bi replicirao izraelskom predsjedniku Shi-monu Peresu, koji je ostrašćeno branio trosedmičnu izraelsku ofanzivu protiv Hamasa u Gazi.

"Kada je riječ o ubijanju, vi taj posao veoma znate!", kazao je tom prilikom Erdogan, osudivši sve one koji aplaudiraju "ovim ubicama djece i nevinih civila".¹

Erdogan je čak demonstrativno napustio Forum, a od ovog istupa primjetno je njegovo sve glasnije zagovaranje i odbrana ugroženih manjinskih muslimanskih zajednica širom svijeta.²

**SKANDAL "ONE MINUTE" 29. JANUARA 2009:
ERDOGAN GOVORIO U IME UGROŽENIH MUSLIMANSKIH ZAJEDNICA**

Sve donedavno Turska je sličnu podršku davala i Ujgurima, ugroženoj turkijskoj etničkoj zajednici u Xingjang regionu Kine. Ovaj narod je posljednjih godina izložen sistemskom progonu i ugnjetavanju od kineskih vlasti, što su Sjedinjene Američke Države nedavno zvanično nazvale genocidom.³

ŠUTNJA NA ZLOČINE PROTIV TURSKIH ROĐAKA

Stav Amerike doveo je Tursku u veoma neugodan položaj, čiji su zvaničnici u posljednje vrijeme o pitanju Ujgura prilično tihi, a čemu ponajbolje svjedoči "gromoglasna" šutnja Erdogana, koji se godinama na svjetskoj sceni ističe kao globalni zaštitnik ugroženih muslimana, a uz to je nerijetko lidere zapadnih zemalja prozivao i optuživao za islamofobiju.

No, danas je Turska samo korak od ratifikacije sporazuma o ekstradiciji sa Kinom. Ovaj sporazum bi dodatno ugrozio one Ujgure koji se pokušavaju spasiti od kineske genocidne kampanje, ali i one Ujgure koji su već našli utočište u Turskoj.

Sporazum s Turskom Kina je ratificirala 26. decembra 2020. godine na Nacionalnom narodnom

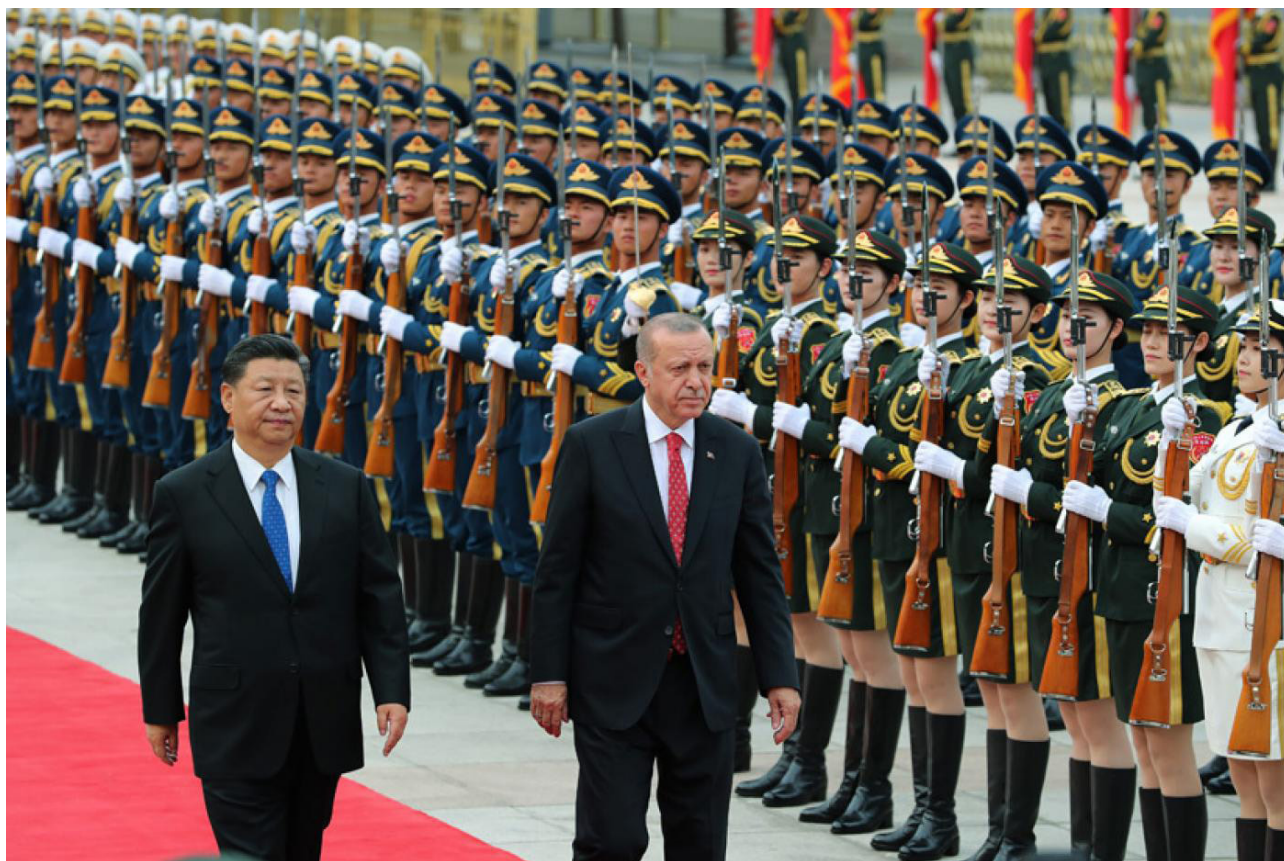
kongresu, a državni kineski mediji su istakli da će biti korišten i u svrhe borbe protiv terorizma.⁴ Na vijest o ratifikaciji reagirao je Dilxat Raxit, glasnogovornik Svjetskog ujugurskog kongresa, egzilantske organizacije sa sjedištem u Njemačkoj.

"Ovaj ugovor o izručenju izazvat će zabrinutost kod Ujgura koji su pobjegli iz Kine, a još nemaju tursko državljanstvo", izjavio je Raxit za AFP.⁵

S druge strane, Turska još uvijek nije ratificirala sporazum, a turski opozicioni političari zajedno s ujugurskim aktivistima u Turskoj i udruženjima za zaštitu ljudskih prava vrše pritisak na turske vlasti da odbiju sporazum i spriječe da on "postane instrument progona" Ujgura, kojih u Turskoj prema procjenama ima oko 50 hiljada.

Očekivalo se da će turski parlament ratificirati ovaj sporazum 26. januara 2021. godine, međutim to se nije desilo.

Dan kasnije, Meral Aksener, predsjednica opozicione Stranke dobra (Iyi Partisi), izjavila je kako se još uvijek čeka odobrenje Velike skupštine Turske.

KINESKI PREDSEDNIK XI I ERDOGAN: INTERESI – PRIJE SVEGA
(WEBSITE PREDSEDNIKA REPUBLIKE TURSKJE)

"Pitam se da li će se usuditi staviti ovo na dnevni red Odbora za vanjske poslove", kazala je Aksener svojoj parlamentarnoj grupi.⁶ Ko god preda ovaj pakt na parlament, potpisat će se pod „zločine protiv naše (ujgurske) rodbine i nosit će ga kao oznaku sramote doživotno", dodala je.

Slične kritike došle su i od nekih turskih političara iz CHP stranke.

NAGLO EKONOMSKO PRISUSTVO KINE U TURSKOJ

Glavni razlog za ovu zabrinutost je eskalacija progona Ujgura u Kini, čije metode i načine provođenja eksperti označavaju genocidom.

Prema podacima koje objavljuju međunarodne organizacije za ljudska prava vjeruje se da je više od milion etničkih Ujgura pritvoreno u specijalnim kampovima za preodgoj, a sve je više dokaza o restrikcijama iz domena vjerskih uvjerenja i kulturoloških praksi, o shemama za prisilni rad,

masovnom nadziranju, pa čak i prisilnom abortusu i sterilizaciji žena!

O kakvim ozbiljnim sistemskim progonima Ujgura se radi najbolje govori potez Twittera, koji je 'zaključao' (*locked*) zvanični profil Ambasade Kine u Washingtonu zbog tvita objavljenog 7. januara 2020. godine u kome se ujgurske žene dehumanizirajuće opisuju kao "mašine za pravljenje beba", prije intervencije vlade u sklopu spomenutih programa.

Ovaj način ugnjetavanja Ujgura indikator je da Kina, zapravo, ubija Ujgure.

"Čudno je da se Kineska ambasada u Washingtonu putem tvita nedavno pohvalila kako su smanjili stopu rasta ujgurskog stanovništva sa 12 na šest procenata na hiljadu ljudi. Dakle, za jednu godinu su prepolovili rast stanovništva. A kako to možete učiniti bez prisilnih abortusa, što je upravo ono na što su ujgurski egzilanti i izbjeglice ukazivali svjetskoj javnosti", kazali su analitičari američkog Cato instituta Eric Gomez i Mustafa Akyol.⁷

U Turskoj se zvanično negira promjena politike prema Ujgurima jer je to nepopularno među konzervativnim glasačkim tijelom koje podržava vladajućim režim. Međutim, saradnja Kine i Turske je na visokom nivou.

Kina intenzivno radi da od Turske načini važnu kariku u svojoj Inicijativi "Pojas i put" (Belt and Road Initiative – BRI). Recimo, prošlog ljeta Narodna banka Kine spasila je pad turske lire, upravo u vrijeme kada turska vlada nigdje drugo nije mogla osigurati ovakvu vrstu aranžmana.

Najveća kineska investicija u Turskoj je izgradnja termoelektrane u Adani, a nakon nedavnog povlačenja Volkswagena iz Manise Xiaomi otvara svoje proizvodne pogone u Avcilaru.⁸ Ovo su samo neki od pokazatelja sve intenzivnijih ekonomskih veza između Kine i Turske.

UJGURI KAO KOLATERALNA ŠTETA

Rusko-turski odnosi značajno su popravljeni nakon pokušaja vojnog udara u Turskoj 15. jula 2016. jer je Rusija pružila otvorenu pomoć vladajućem režimu.

Turska se sada intenzivnije okreće Kini zbog efikasnosti koju je Kina demonstrirala isporukom vakcina protiv COVID-a 19. Nakon početnih tri miliona doza koje su iz Kine stigle krajem decembra prošle godine, Turska je zvanično otpočela svoj program vakcinacije 14. januara ove godine.

Već naredne sedmice, obraćajući se novinarima nakon molitve petkom 22. januara u Istanbulu, Erdogan je najavio da će Turska uskoro dobiti 10 miliona doza vakcina Sinovac Biotech. I doista, 25. januara iz Kine je stigao kontingent od šest i po miliona doza, a 29. januara i preostalih tri i po miliona doza.⁹

Ovo je itekako bitno za Tursku, posebno radi turizma, glavnog oslonca turske ekonomije. Globalna utrka za dovoljne količine vakcina protiv COVID-a 19, izgleda da je najbolji indikator da će u Turskoj postizanje jakih trgovinskih veza imati prioritet nad ljudskim pravima i zaštitom ugroženih muslimana.

Očigledno su pogoršani odnosi sa zapadnim silama Tursku učinili primamljivim ciljem alternativne

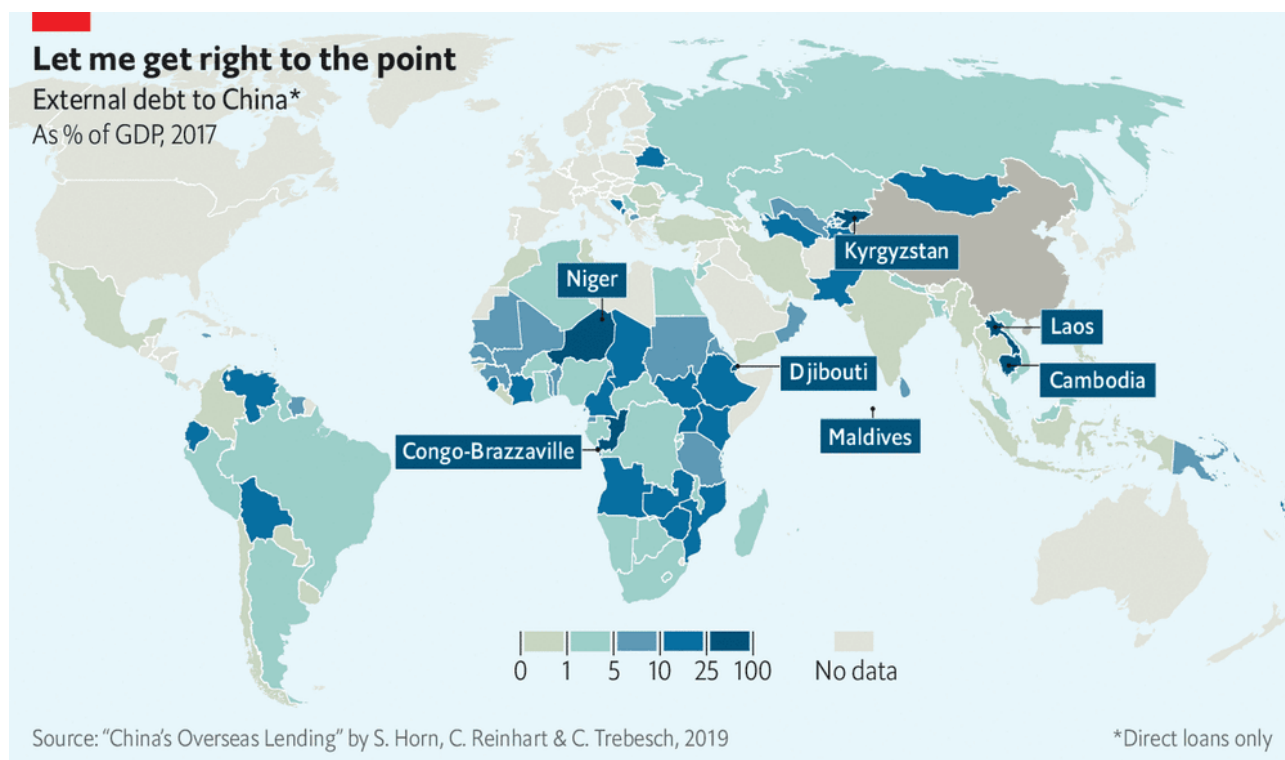
supersile Kine u novom post-COVID-19 svijetu, a Ujguri bi u ovoj konstelaciji odnosa mogli biti najočitija kolateralna šteta bez obzira na to što njihovo ugnjetavanje i progon nimalo nisu drukčiji od onih zbog kojih je Erdogan eksplodirao u Davosu prije 12 godina, a i mnogo puta kasnije igrajući na profitabilnu kartu panislamskog populizma. ■

BILJEŠKE

- 1 Izvor: Tportal, "Erdogan postao heroj nakon svade s Peresom". Dostupno na: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/erdogan-postao-heroj-nakon-svade-s-peresom-20090130>
- 2 Associated Press, "Recep Erdogan storms out of Davos after clash with Israeli president over Gaza", *The Guardian*, 30. januar 2009. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2009/jan/30/turkish-prime-minister-gaza-davos>
- 3 U jednom od svojih posljednjih političkih istupa bivši američki državni sekretar Mike Pompeo je postupanja Kine u njenoj zapadnoj provinciji Xingjang nazvao genocidom. I novi američki državni sekretar Antony Blinken potvrdio je da podržava stav svog prethodnika. https://www.youtube.com/watch?v=w_kHo-QME1OM&t=10s
- 4 AFP, "China announces ratification of extradition treaty with Turkey", *France 24*, 28. decembar 2020. Vidjeti: <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20201228-china-announces-ratification-of-extradition-treaty-with-turkey>
- 5 Ibid.
- 6 Emin Avundukluoglu, "Turkish opposition party against China extradition pact", *Anadolu Agency*, 27. januara 2021. Dostupno na: <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkish-opposition-party-against-china-extradition-pact/2124685>
- 7 "A Declaration of Genocide in China", *Cato Daily podcast*, 25. januar 2021. Dostupno na: <https://www.cato.org/multimedia/cato-daily-podcast/declaration-genocide-china?queryID=91bc71e8c9169ac7602018a9f74aea0a>
- 8 Nevşin Mengü, "How China's influence flipped Turkey's position on Uighurs", *Duvar English*, 27. januar 2021. Dostupno na: <https://www.duvarenglish.com/how-chinas-influence-flipped-turkeys-position-on-uighurs-article-56020>
- 9 "Turkey receives 3.5 million more doses of virus vaccine", *Hurriyet Daily News*, 29. januar 2021. Dostupno na: <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-receives-second-shipment-from-second-batch-of-sinovac-vaccines-162001>

Uticaj Kine u Crnoj Gori: Podsticaj ekonomskom razvoju ili put u zavisnost?

Evidentno je da Kina u Crnoj Gori postepeno povećava svoj ekonomski i društveni uticaj i izgrađuje infrastrukturu koju bi jednog dana mogla iskoristiti i za ostvarivanje uticaja na unutrašnju i vanjsku politiku zemlje

PORAST KINESKIH ZAJMOVA SIROMAŠNIM ZEMLJAMA U SVIJETU (FOTO: THE ECONOMIST)

Piše: Milica Kovačević

U svom nedavnom izvještaju "Nations in Transit" Freedom House piše da Kina koristi finansijski i infrastrukturno slabe zemlje kako bi proširila svoj uticaj u inostranstvu, uključujući strategiju dužničke diplomatije, strategiju u kojoj ekonomski snažnija zemlja daje velike zajmove zemljama u razvoju, što te zemlje opterećuje i stvara i političku zavisnost.

Prema nekim istraživanjima Kina je postala najveći svjetski povjerilac zemljama u razvoju.

Na Zapadnom Balkanu Kina je u prednosti u odnosu na Evropsku uniju (EU), koja ima strože uslove za pozajmice i vraćanje finansijske podrške. Kao rezultat toga, strani dug u regionu Zapadnog Balkana sve se više nalazi u rukama Kine. Crna Gora i Sjeverna

Makedonija, prema podacima Freedom Housea, duguju Kini 39 odnosno 20 posto državnog duga.

KINESKA DUŽNIČKA DIPLOMATIJA

Pored kreditiranja, i investicije koje dolaze iz Kine sve češće su u analizama označene terminom "korozivni kapital". Ovaj termin definirao je Centar za međunarodno privatno preduzetništvo (CIPE), objašnjavajući da se radi o privatnom ili državnom kapitalu kojem nedostaju transparentnost, odgovornost i tržišna orijentacija, i koji dolazi iz autoritarnih režima u zemlje u tranziciji.

"Korozivni kapital" iskorištava i pogoršava postojeće slabosti u upravljanju kako bi uticao na ekonomski i politički razvoj u zemljama primaocima.

Brojna istraživanja pokazala su da Kina prilagođava svoju investicionu strategiju svakoj zemlji na osnovu njenih najslabijih institucija.

Netransparentna i netržišna priroda ovih investicija stimulira korupciju i degradira transparentnost i vladavinu prava u zemljama primaocima.

Od obnove nezavisnosti 2006. godine priliv stranih direktnih investicija (SDI) služio je kao važan generator za ekonomski rast Crne Gore. Bruto priliv SDI-ja u Crnu Goru činio je devet posto njenog BDP-a u 2018. godini, što je visok iznos u poređenju sa zemljama regije.

Turizam, bankarski sektor, energetika i nekretnine sektori su u koje strani investitori najviše ulažu. Rusija je u ovom periodu bila najveći pojedinačni direktni investitor u Crnoj Gori sa 1,27 milijardi dolara kumulativnih investicija.

Uprkos pogoršanju bilateralnih odnosa, Rusija je i dalje među pet vodećih investitora u zemlji.

Značajne investicije dolaze iz zapadnih država, ali i iz Ujedinjenih Arapskih Emirata, Turske, Azerbejdžana i Kine, o kojoj se govori u ovom tekstu.

Prema podacima koje je Centralna banka Crne Gore objavila u oktobru 2020. godine Kina je u 2020. godini najveći investitor u Crnoj Gori sa 70 miliona eura direktnih investicija.

Porastom javnog duga tokom ekonomske krize nakon nezavisnosti Crnoj Gori je za razvoj bio potreban novac, koji je morala potražiti na Istoku. Zapadni izvori finansiranja imali su stroge uslove kreditiranja, koje je Crna Gora teško mogla ispuniti.

AUTOPUTEM U ZAMKU

I pored brojnih upozorenja na ekonomsku i fiskalnu neodrživost projekta, Vlada Crne Gore je 2014. godine uzela zajam od kineske EXIM banke za izgradnju autoputa Bar – Boljare, koji je dugi niz godina upisan u državne planove za integraciju crnogorske transportne mreže s mrežama susjednih zemalja i povezivanje s evropskim putnim koridorima.

Kredit od 809 miliona eura za izgradnju prve dionice autoputa doveo je do dramatičnog rasta javnog duga Crne Gore.

Projekt je od samog starta pratila i izrazita netransparentnost. Mnogi dokumenti vezani za planiranje i izgradnju autoputa zaštićeni su oznakom tajnosti, i javnost ni nakon više godina nema kompletnu sliku o ovom projektu. Sklapanjem međudržavnog sporazuma i kreditnog aranžmana po osnovu tog sporazuma zaobiđeni su nacionalni propisi koji povećavaju kontrolu i transparentnost, uključujući i one o javnim nabavkama.

Nakon što su već dva puta pomjerani rokovi, očekuje se da će prva dionica autoputa biti završena do sredine naredne godine, kada će dospjeti za vraćanje i prva rata kredita.

Iako je MMF već upozoravao da će "žurba sa završetkom autoputa vjerovatno ugroziti fiskalnu održivost Crne Gore", izgradnja preostale tri dionice ušla je u novu fazu neizvjesnosti zbog krize izazvane pandemijom koronavirusa (COVID-19) koja je ozbiljno pogodila crnogorsku ekonomiju.

U junu 2020. godine crnogorska vlada zatražila je finansiranje od MMF-a u okviru Instrumenta za brzo finansiranje (RFI), navodeći da dok se izgledi za javne finansije značajno ne poboljšaju neće preduzeti izgradnju daljnjih faza autoputa Bar – Boljare ili druge velike kapitalne izdatke koji bi mogli ugroziti održivost duga.

S POVEĆANJEM EKONOMSKOG PRISUSTVA POJAČANO JE I POLITIČKO PRISUSTVO

Prva faza autoputa, koja je pri kraju, impresivna je građevina u crnogorskim brdima, ali ona završava usred ničega i neće moći stvoriti povrat ulaganja u bliskoj budućnosti jer još nije povezana s regionalnom mrežom.

U međuvremenu troši oskudne resurse koji bi se mogli koristiti na druge profitabilne načine.

Glavni "koroziivni učinak" kineskog zajma je taj što blokira autonomiju sadašnje i budućih crnogorskih vlada jer finansijski veže ruke Crne Gore u godinama koje dolaze.

Pod teretom visokog javnog duga, Crna Gora sve teže nalazi novac na finansijskim tržištima i već se zadužuje po nepovoljnijim kamatnim stopama od susjednih zemalja.

Javni dug Crne Gore obeshrabruje potencijalne investitore jer će eventualno povećanje poreza za finansiranje javnog duga vidjeti kao neopravdani poslovni trošak. Nedostatak priliva investicija i drugih prihoda otežat će Crnoj Gori da nastavi finansirati reformske projekte. Kombinacija fiskalnih rizika i rizika upravljanja zbog rastuće kineske zavisnosti mogla bi ugroziti i geostratešku orijentaciju Crne Gore i s tim povezan demokratski razvoj.

POLITIČKA I KULturna SARADNJA

S povećanjem ekonomskog prisustva Kine u Crnoj Gori pojačano je i političko prisustvo. Bilateralni odnosi dviju zemalja aktivno se razvijaju. Potpisano je mnoštvo sporazuma o saradnji u različitim oblastima, a radi se i na liberalizaciji vizne politike.

Programi razmjene između Crne Gore i Kine dobro su razvijeni i uključuju česte posjete velikih grupa, kao što su predstavnici javne uprave, lokalne samouprave, poslovna udruženja, mediji, akademska zajednica, nastavnici i učenici. Saradnja između dvije zemlje na polju obrazovanja također se neprestano razvija. Sva tri univerziteta u Crnoj Gori uspostavila su partnerstva s kineskim univerzitetima.

Svake godine stipendiraju se najbolji crnogorski studenti koji će studirati u Kini. Institut Konfučije ima učionice kineskog jezika širom zemlje.

Analize Centra za demokratsku tranziciju (CDT) pokazuju da crnogorski mediji o Kini izvještavaju često i uglavnom pozitivno.

U izvještajima medija uglavnom dominiraju teme o značaju projekta autoputa Bar – Boljare, donacijama Kine u Crnoj Gori i promociji saradnje između Kine i Crne Gore.

Mnogi članci opisuju kineske uspjehe u nauci, umjetnosti, infrastrukturi i tehnologiji.

S druge strane, rijetki su članci o kineskom političkom sistemu, kvalitetu života njenih građana i socijalnim nejednakostima. Kineska ambasada u Crnoj Gori često organizuje posjete crnogorskih novinara Kini.

Tokom ovih posjeta novinari posjećuju kineske kompanije, važne lokacije projekata, historijske i kulturne spomenike i medije. Izvještaji o takvim posjetama obično su jednostrani i uglavnom pozitivni, jer se posjetioci nudi da vide samo dobre strane Kine.

Porast kineskog ekonomskog i političkog prisustva u Crnoj Gori, kao i izvještavanje medija o tome, utiču i na stavove građana, pa posljednjih godina istraživanja pokazuju da popularnost Kine sve više parira popularnosti Evropske unije (i Rusije), dok drugi zapadni akteri stoje daleko iza njih.

(NE)NAUČENE LEKCIJE

Prilikom procjene kineskog uticaja na Crnu Goru neophodno je imati na umu set dugoročnih političkih, ekonomskih, pa i civilizacijskih odluka koje crnogorsko društvo mora donijeti.

Jedna krhka demokratija u konstantnom procesu tranzicije ne može jačati institute demokratske samoregulacije ako je u nemilosti ekonomskog odnosno političkog uticaja društva koje je u svojoj biti totalitarno i nedemokratsko.

Evidentno je da Kina u Crnoj Gori postepeno povećava svoj ekonomski i društveni uticaj i izgrađuje infrastrukturu koju bi jednog dana mogla iskoristiti i za ostvarivanje uticaja na unutrašnju i vanjsku politiku zemlje.

Svi strani investitori u Crnoj Gori uživaju nacionalni tretman i ne postoje ograničenja prava na privatno vlasništvo ili osnivanje preduzeća u Crnoj Gori.

Pored toga, Crna Gora trenutno nema mehanizam za provjeru dolaznih stranih investicija. Još uvijek nije uspostavljena registracija krajnjeg stvarnog

vlasništva, što ostavlja prostor za kapital koji potiče od skrivenih vlasnika ili ilegalnih aktivnosti.

Potpisivanjem međunarodnih sporazuma može se zaobići nacionalno zakonodavstvo u vezi s javnim nabavkama, uključujući njihovu transparentnost. Ulaganja u projekte od strateškog značaja za crnogorsku ekonomiju mogu na ovaj način biti izuzeta od prijeko potrebne javne kontrole.

Kao mala država, Crna Gora će uvijek imati izrazito asimetrične ekonomske odnose s moćnim ekonomijama. Međutim, mora izbjeći razvoj pretjerane ovisnosti o kapitalu bilo koje strane države koji je koncentriran prvenstveno u okviru ključnih industrija.

Crna Gora mora biti oprezna kada valorizuje svoje resurse, posebno kada je riječ o ulaganjima u proizvodnju električne energije – ugalj, hidroenergiju, vjetar i solarne elektrane. I pored izražene potrebe društva za velikim razvojnim projektima, Vlada Crne Gore ne bi smjela omogućiti velikim zemljama poput Kine brzi, jeftini i agresivni ekonomski pristup svojim ograničenim resursima. Omogućavanje ulaska u takve ključne industrije mora se procijeniti iz perspektive nacionalne sigurnosti i ekonomskog razvoja.

NAPOMENA:

Članak se zasniva na rezultatima istraživanja o kineskom ekonomskom uticaju u Crnoj Gori koje je Centar za demokratsku tranziciju (CDT) iz Podgorice sproveo uz podršku Centra za međunarodno privatno preduzetništvo (CIPE) iz Washingtona. ■

Asimetrični kineski ekonomski pritisak i stabilnost na Balkanu

Ponovno se pokazuje da europski okvir ipak osigurava određenu razinu zaštite, piše Gjenero

KINEZI NA PELJEŠKOM MOSTU: EUROPSKI MILIJUNI IDU U KINU
(FOTO: TPORTAL.HR)

Piše: Davor Gjenero

Europska unija (EU) dugo je, zaokupljena prijetnjama koje za nju dolaze iz Putinove Rusije, zanemarivala odnose s Kinom i nije primjećivala uspostavljanje Kine kao globalne sile koja je iskoristila izolacionističku politiku režima Donalda Trumpa u Americi i uspostavila dominaciju u Pacifičkom bazenu koristeći se instrumentima što ih je razvijala Obamina administracija za stvaranje američkoga pacifičkog savezništva.

Pomalo neprimijećeno je bilo i to da Kina, korak po korak, uspostavlja sve veći utjecaj na rubu europskog kontinenta, ali i da formatom suradnje "16+1", odnosno sada kad se formatu pridružila i

Grčka "17+1", ozbiljno uspostavlja ekonomski ali i politički utjecaj na europskom kontinentu.

Tek je u martu 2019. godine, na samom kraju mandata Europske komisije koju je vodio Jean-Claude Juncker, nastao prvi ozbiljan europski dokument Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije o odnosima s Kinom: **EU – China – A strategic outlook**.

Dokument je bio priprema za zauzimanje zajedničkog stava zemalja članica EU prije summita EU – Kina održanog u travnju te godine u Bruxellesu, s kineskim predsjednikom Xiom Jinpingom, a Unija je tada jasno definirala svoje temeljne stavove.

KINESKA TAKTIKA

U EU su shvatili da je Kina do tada primjenjivala taktiku kakvu rabi i Vladimir Putin, izbjegavajući ili tek formalno pregovarajući s EU multilateralno (Putin se pokušava ponašati kao da Unija uopće ne postoji, a sve politike, a posebno energetske, dogovarati separatno sa zemljama članicama, svakom posebno, i različitim pogodnostima pojedinim članicama razbijati ili slabiti zajedničke europske politike), a EU China Strategic outlook trebao je, prije svega, osigurati jedinstveni europski nastup na summitu.

Temeljne su postavke dokumenta da Unija više ne smije tolerirati svojevrsnu asimetriju u trgovinskim odnosima s Kinom i da daljnju ekonomsku suradnju valja zasnivati na poštovanju temeljnih vrijednosti koje je Unija zadala svojim zemljama članicama i partnerskim državama: prije svega zaštitu okoliša i sprječavanje klimatskih promjena, poštovanje sloboda i demokratskih prava te zabranu i kažnjavanje robovskog rada i, na kraju, ali ne manje važno, poštovanje i zaštitu intelektualnog vlasništva.

Time što od svojih proizvodnih kompanija zahtijeva mjere zaštite okoliša, što primjenjuje strategiju potiskivanja uporabe fosilnih goriva, smanjuje poluciju ugljičnog dioksida, Europska unija na svom području povećava cijenu proizvodnje. Asimetrija se stvara kad na otvoreno i slobodno tržište Europske unije ulaze robe proizvedene u Kini, koja ta pravila ne poštuje, pa se *de facto* krše temeljna pravila slobodnog tržišta.

Jednako je i sa zaštitom intelektualnog vlasništva i iskorištavanjem robovskog rada ili neadekvatno plaćenih prisilnih radnika. Osim toga, u Europskoj se uniji za sve javne narudžbe primjenjuju načela javne nabave, a tržište je otvoreno svima koji ispunjavaju uvjete. S druge strane, Kina izbjegava primjenu javne nabave, a država dogovara poslove s domaćim konzorcijima u državnom vlasništvu, ali često i u vlasništvu oligarha čvrsto povezanih s Komunističkom partijom.

TRUMPOVA ISOLACIONISTIČKA POLITIKA

Trumpova izolacionistička politika na ovakvo je stanje odgovor tražila u jednostavnom rješenju: zatvaranju tržišta pred kineskim proizvodima, čvršćoj izolaciji u kojoj je domaća proizvodnja bila zaštićena od konkurencije, i tako *de facto* zaostajala i izostala

GJENERO: SRBIJA NAJVIŠE IGRA S KINEZIMA

iz razvojnog ciklusa, a bilateralne ili multilateralne aranžmane regulacije zamijenila je trgovinskim ratom i nametanjem carina, koje su jednako štetne za obje strane u sporu.

Praktički odmah nakon summita s Jinpingom u Bruxellesu uslijedio je i dubrovački summit Inicijative "16+1", nakon kojeg je i Grčka pristupila skupini, a na njemu je kineski premijer Li Keqiang pokušao igrati mimo upravo definiranih europskih pravila: tražiti meke trbuhe na granici s EU, ali i u zemljama članicama Unije.

Europski model nametanja načela i uspostave simetrije u odnosima već je rezultirao jasnijim kriterijima sudjelovanja kineskih kompanija na europskim tenderima s jedne strane, a i političkom porukom koja je rezultirala promjenom stava kineskog državnog vodstva u odnosu na EU s druge strane. Na kraju prošle godine, 30. decembra, postignut je, na sastanku videovezom europskoga i kineskog vodstva, okvir za budući cjeloviti sporazum o ulaganjima.

Unija je krizu uspjela riješiti prema svom modelu – reguliranjem i definiranjem načela. Sad je na djelu izazovnija faza provođenja tako definiranog okvira i osiguravanja uvjeta u kojima zemlje članice, zbog jednokratnih kratkoročnih interesa, neće iskakati iz tog dogovora.

PREMIJERI PLENKOVIĆ I LI: ŠTO KINEZI ŽELE U HRVATSKOJ?

Hrvatska trenutno ima administraciju koja striktno prati europske zajedničke politike, pa će i svoju politiku prema ekonomskim odnosima s Kinom prilagoditi ovom okviru. Od svih zemalja bivše Jugoslavije Hrvatska je Kini bila inicijalno najzanimljivija. Naime, s jedne strane prednost je njezin geopolitički položaj, dvije potencijalno zanimljive luke, ona u Rijeci, ali i ona, koja još nije iskoristila svoje potencijale, u Zadru.

HRVATSKA I KINA

Kina je pokazivala interes za koncesioniranje riječke luke, koja je već sada dobro cestovno povezana sa Srednjom i Istočnom Europom, nešto slabije sa Zapadnom (nedostaje spojnica od Rupe do slovenskog autocestovnog sustava), a željezničku mrežu tek treba razviti.

Potencijalno je izrazito zanimljiva i zadarska luka, koja je geostrateški bolje postavljena, a uz rekonstrukciju i elektrifikaciju željezničke logistike mogla bi biti krajnje povoljna kao ulazna luka za prostor Srednje i Istočne Europe. Iako se kineske, pogotovo državne kompanije rijetko javljaju na natječaje javne nabave, odnosno na tendere se javljaju samo onda kad su sigurne da će ih dobiti, u Hrvatskoj su prvi put u povijesti dobile veliki posao izgradnje mosta kopno – Pelješac, koji se gradi iz europskih strukturalnih fondova.

To nije bila nikakva "kineska investicija", kakvima se naziva izgradnja infrastrukture od strane kineskih

kompanija u Srbiji ili Crnoj Gori, gdje kineske kompanije grade ceste ili željezničke pruge, a državne kineske banke osiguravaju kreditna sredstva, s cijenom kapitala znatno višom od tržišnih.

Posao na mostu kopno – Pelješac odvija se pod jasnom europskom financijskom kontrolom, Unija je prihvatila tadašnju odluku hrvatske Komisije za javne nabave o dodjeli tog posla državnoj kompaniji China Road and Bridge Corporation (CRBC) jer je ona bila u skladu s tadašnjim europskim pravilima.

Ona su u međuvremenu promijenjena i danas bi europski konzorcij, koji je bio konkurent kineskoj državnoj kompaniji na tenderu, dobio prednost. Iako je bilo sumnji u to da je kineska kompanija u posao ušla s dampinškim uvjetima, prevladalo je mišljenje da je niža cijena čelika (najvažnijeg materijala za konstrukciju mosta) kineskoj kompaniji osigurala cjenovnu prednost.

Unatoč tome što su u Hrvatskoj ostvarile ono što im nigdje drugdje u EU nije uspjelo, činjenica da grade veliki objekt u Hrvatskoj koji je uredno redovito plaćen, kineske kompanije nisu pokazale neki investicijski interes u Hrvatskoj.

Doduše, konzorcij kineskih kompanija (u kome je i CRBC) javio se na javni natječaj za koncesiju dubokomorskog terminala u riječkoj luci i dao ponudu dvostruko povoljniju od one holdinga koji čine domaća hrvatska kompanija i kompanija u vlasništvu

najvećeg svjetskog kontejnerskog broдача, danskog A. P. Moller-Maerska, odluka je dugo odgađana, da bi na kraju, isti dan kad je usvojen okvir europsko-kineskoga sveobuhvatnog sporazuma o investicijama, formalno riječka Lučka uprava, a stvarno hrvatska Vlada, poništila javni natječaj.

Jasno je da cjelokupni koncept revitalizacije riječkog pravca ovisi o europskim sredstvima a da EU više ne želi tolerirati da profit od poslova, za koje su pretpostavke stvorene europskim sredstvima, izvlače kompanije iz trećih zemalja, a pritom se prije svega misli na Kinu.

Činjenica da je Hrvatska u slučaju koncesioniranja dubokomorskog terminala postupila onako kako je EU od nje očekivala – odmah je rezultirala neugodnim kineskim odgovorom.

SLATKA CAKLINA I GORKA TORTA

Naime, raspisan je tender za rekonstrukciju postojećeg i izgradnju drugog kolosijeka dionice Hrvatski Leskovac – Karlovac željezničke pruge od Rijeke do mađarske granice, a isti onaj CRBC koji gradi most kopno – Pelješac blokirao je taj tender vrlo „nategnutim” prigovorom radi zaštite ravnopravnosti natjecanja (da mu je bilo onemogućeno predati dokumentaciju jer njihovi eksperti iz Kine nisu mogli dobiti dozvolu ulaska u Hrvatsku zbog pandemije COVID-a 19), čime će sigurno biti usporena procedura izbora izvođača, a time i odgođen početak radova.

Izvjeshno je da to neće biti posljednji niti jedini kineski pritisak na Hrvatsku, ali Hrvatska, kao članica EU, ima kišobran europske zaštite i načela koja su dogovorena unutar zajedničke europske politike definirane s EU China Strategic outlookom.

Druge države na Balkanu takvu zaštitu nemaju, a ni status potencijalnog člana ili kandidata za članstvo ne daje im zaštitu koju donosi članstvo.

Najviše je u političku i ekonomsku igru s Kinom ušla Srbija, koja je pristala na asimetrične odnose koji odgovaraju Kini. Prihvatila je "investicije" u dvije propale teške industrije koje nisu mogle funkcionirati unutar europskih pravila, a nakon raspada Jugoslavije izgubile su privilegirani status na

zaštićenom zatvorenom tržištu: Željezara Smederevo i Rudarsko-topioničarski bazen Bor.

S poluproizvodima iz Kine, koji ne mogu ući na europsko tržište, u uvjetima u kojima se ne polaže mnogo na europske standarde zaštite okoliša niti na sustav zaštite radničkih prava, Srbija je "investitorima" iz Kine otvorila mogućnost "malih vrata" za europsko tržište i tako dugo dok će ona biti otvorena ili barem odškrinuta "investicija" će funkcionirati.

Kao kineske investicije u Srbiji se predstavljaju posve komercijalni poslovi, financirani preskupim kreditima, kao što su izgradnje dionica autocesta i željezničkih pruga, mimo javnih natječaja i bez kontrole kvalitete izvedenih radova.

Naravno, većina toga što se gradi je na trasi kineskog megaprojekta Pojas i put (The Belt and Road Initiative), ali nije građeno kao kineska investicija ili koncesijski posao, nego će naručilac, dakle u ovom slučaju Republika Srbija, prije ili poslije morati namaknuti financijska sredstva za plaćanje kineskog posla ili će ostati bez nekog strateškog vlasništva. Sve drugo, sve priče o Bratu Xiju, o velikom prijateljstvu dvaju naroda samo su slatka caklina na gorkoj torti.

Torta je najgorča na Zapadnom Balkanu, za sada u Crnoj Gori, čijem proračunu prijeti slom zbog izgradnje još uvijek nedovršene autoceste od Bara do granice sa Srbijom, dakle autoceste koja za sada ne vodi nikamo.

Srbija je, osim pod kineskim, i pod ruskim i američkim pritiskom, a čini se da je Srbiji izlaz na more preko Luke Bar i Crne Gore pao u drugi plan, da je u centru pozornosti veza preko Kosova i Albanije na Drač. Pritom, naravno, ulogu igra i Lavrov-Vučićev projekt "mini Schengen", za koji je, osim Srbije, snažno zagrijana jedino Albanija.

Iako europska integracija nije panaceja, i kad je riječ o širenju kineskog utjecaja na Balkan i kineskom asimetričnom pristupu u ekonomiji, ponovno se pokazuje da europski okvir ipak osigurava određenu razinu zaštite a da su države poput Srbije, koja je ušla u rizičnu igru, ili Crne Gore, koja se našla u financijskim kliještima Kine, u nezavidnom položaju i bez ikakvog sidra sigurnosti. ■

Kinesko-ruska propaganda na Balkanu

Prema većini analiza trenutni zamah kineskog prodora na Balkan nastaviti će se i u narednom periodu

KINESKI "SOFT POWER" U BOSNI I HERCEGOVINI: ŠIRENJE UTJECAJA "ISPOD RADARA"

(FOTO: AMBASADA NR KINE U SARAJEVU)

Piše: Atlantska inicijativa

Izazovi rađanja multipolarnog svijeta, kao i u nekim ranijim etapama svjetske historije, reflektiraju se i na prostore Jugoistočne Evrope.

Rusija i Kina su još prije petnaestak godina istaknule "zajedničku želju za stvaranjem multipolarnog svijeta, svijeta kojim neće dominirati Sjedinjene Države",¹ i obećale da će i dalje jačati međusobne, ali i globalne mreže na prostorima koji su u njihovoj zoni interesa.

Sudeći po nekim procesima kojima svjedočimo proteklih godina, u takve zone interesa spada i

Jugoistočna Evropa, mada brojna istraživanja provedena proteklih godina, pa i decenija, izražavaju jasnu euroatlantsku opredijeljenost ovog dijela svijeta.

"SOFT POWER" NA BALKANU

U "prodorima" na prostore Zapadnog Balkana veoma važnu ulogu imaju mediji. Zainteresirane sile nerijetko su koristile upravo njih kao izraz "*soft power*" ("meka moć"). Riječ je inače o terminu koji je u upotrebu uveo američki politolog **Joseph Nye**, a "definira ga kao moć privlačenja jedne države na osnovu njenih političkih vrijednosti, kulture i vanjskopolitičkog nastupa".²

**PREDSJEDNIK SRBIJE U MARTU 2020. DOČEKAO EPIDEMIOLOGE IZ KINE:
PANDEMIJA KAO PRILIKA ZA PROMOCIJU KINE**

Ovakva vrsta upotrebe medija može se posmatrati u dva pravca, i oba su prisutna u novijim iskustvima Zapadnog Balkana. Riječ je o praksi kreiranja samostalnih državnih medijskih projekata, odnosno širenja utjecaja na domaće medije s ciljem njihove *instrumentalizacije*. Odranije su poznati medijski projekti, primjerice, Rusije.

Krešimir Macan, stručnjak za odnose s javnošću iz Hrvatske, primijetio je, recimo, da Rusija "razvija sopstvene mreže posvuda na Balkanu, uključujući Bosnu i Hercegovinu i Srbiju".³ Jedan od oglednih primjera jeste ruska agencija Sputnik koja ima redakciju na srpskom jeziku sa sjedištem u Beogradu. Redakcija je počela s radom 3. februara 2015. godine, a ima bliske veze s visokim zvaničnicima države Srbije. Predstavnici te agencije su 2016. godine potvrdili novinarima zagrebačkog "Globusa" da ih finansira direktno ruska država, te da "plaće stižu iz Moskve".⁴

Macan je još 2017. godine upozorio da navedena agencija ima isključivo "interes plasirati poluinformacije ili laži".⁵

Do kojih granica ide takva (zlo)upotreba medija ilustrira način na koji Sputnik izvještava o strateškim interesima Bosne i Hercegovine (BiH), otvoreno

se protiveći pristupanju te zemlje NATO-u i bilo kakvim vezama ove zemlje s Evropskom unijom (EU) i Zapadom. Višemjesečna analiza medijskog sadržaja objavljenog posredstvom ove agencije to i potvrđuje:

"NATO savezu: Bosna i Hercegovina neće u NATO – ne da Srpska" (22. 11. 2019)⁶; "Zapadna poruka Balkanu: Zaboravite EU, a u NATO – napred marš!" (14. 10. 2019)⁷; "BiH u NATO – šta bi to značilo za region?" (3. 10. 2019)⁸; "Bosnu guraju u NATO protiv volje Srba" (17. 8. 2019)⁹; "Komšić ubija BiH zbog svoje sujete ili zbog NATO-a?" (9. 8. 2019)¹⁰; "Sada bi NATO da 'brani' Srbiju od njenog najbližeg saveznika" (18. 4. 2019)¹¹; "Prva kazna Sarajevu zbog NATO igre protiv Srba – šta će biti rasplet" (8. 4. 2019)¹²; "Na nišanu Lazanskog: NATO se očito žuri na Balkanu" (11. 2. 2019)¹³; "Ne odustaju: NATO postavlja novi 'mamac' Srbima iz BiH" (10. 1. 2019)¹⁴; "Srpskoj predložena NATO ucena koja se obija o glavu – Sarajevu"¹⁵; "Ivancov: Ulazak BiH u NATO doveo bi do stvaranja dodatnih linija razdvajanja u Evropi" (28. 12. 2018)¹⁶...

Navedeni sadržaji se putem informativnih portala unose i u javni prostor BiH. Ono što je posebno

opasno sa stanovišta bosanskohercegovačke sigurnosti jeste činjenica da se ovi sadržaji mogu dovesti u vezu s poticanjem međuetničkih tenzija i osporavanjem državnosti BiH, a što se opet koristi u duhu stvaranja pozicija za realizaciju strateških interesa Rusije na ovim prostorima.

Osim Rusije, svoj utjecaj na javno mnijenje na Balkanu želi ostvariti i zvanična Ankara, i to putem državne novinske agencije Anadolu Agency (AA), koja od 2012. godine djeluje u Sarajevu, dok se u narednom periodu očekuje i ekspanzija Turske radiotelevizije (TRT).

KINESKI ZMAJ NA PUTU SVILE

Za razliku od Rusije i Turske, o kineskim medijskim utjecajima na Balkan se malo znalo. Njemački dnevni list *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ) nedavno je primijetio da Peking pokušava proširiti svoj utjecaj u zemljama Jugoistočne Evrope "podri-
vanjem" ovdašnjih medija.¹⁷

Narodna Republika Kina je u 21. stoljeće ušla sa samopouzdanjem ekonomske supersile, ali i sa osjećajem dužnosti da povрати izgubljenu svjetsku slavu nakon takozvanog stoljeća narodnog poniženja.¹⁸

Prema analizama Vanjskopolitičke inicijative BiH ekonomski rast, koji je u posljednjih 30 godina u prosjeku iznosio 10 posto godišnje, kao i uspješno balansiranje na međunarodnoj političkoj sceni omogućili su Kini da otpočne ekspanziju na tržišta Sjedinjenih Američkih Država, Evropske unije i afričkih zemalja.

Kina je u posljednjih desetak godina sve prisutnija u regiji. Zasad uglavnom ekonomski, ali metodama "soft power" taj utjecaj nastoji proširiti.

"Kina je itekako svjesna "soft power" i kako ga koristiti za oblikovanje slike o sebi u svijetu."¹⁹

Već odavno se piše o kineskim interesima u "dvorištu" Evropske unije. Prema većini analiza trenutni

PORUKA KINESKOM PREDSEDNIKU IZ BEOGRADA: HVALA, BRATE XI
(FOTO: TWITTER)

zamah kineskog prodora na Balkan nastaviti će se i u narednom periodu. Zato nije čudo da su u balkanskim medijima sve češći naslovi da "Kina osvaja Balkan".²⁰

Prema dostupnim informacijama kineske investicije na Zapadnom Balkanu iznose 5,5 milijardi eura. "Kineske kompanije dobijale su ugovore direktno od vlada, a ne preko tendera koji nalažu nadmetanje više firmi." Ovakav način poslovanja "podstiče korupciju na Balkanu". Štaviše, primijećeno je da su kineska "ulaganja" donijela i prisutnost kineske obavještajne službe (MSS) na ove prostore,²¹ a o kojoj se malo zna.

Otud i potreba da se svi ti interesi zaštite, pa i medijski.

Zaklada Konrad Adenauer (bliska stranci CDU) dala je nedavno istražiti kineski utjecaj na medijskoj sceni na Balkanu.²² Prema tom istraživanju u Srbiji se u okviru bilateralnog sporazuma o saradnji iz 2016. događa "sveobuhvatna razmjena informacija" s Kinezima, koja uključuje i održavanje "kinesko-srpskog medijskog dijaloga".

Zato ne čudi da je "količina sadržaja u srpskim medijima koji su vezani uz Kinu proteklih godina osjetno porasla zbog intenziviranja bilateralne saradnje i spremnosti srpske vlade da te aktivnosti predstavi u pozitivnom svjetlu".²³

Izveštaji o Kini u srbijanskim medijima gotovo uvijek su pozitivni. Govori se o različitim naučnim uspjesima, poslovnim podvizima, stabilnosti i prosperitetu... Kineske kredite se predstavlja kao "investicije", što, kako primjećuje i FAZ, ipak puno bolje zvuči od sirove istine.

"To mogu samo Kinezi", "Orban se okreće Kini – Brisel je prespor", "Kina pomaže siromašnim zemljama"..., neki su od naslova koji dominiraju u srbijanskoj štampi.

HVALA, BRATE XI

Zanimljiv je bio primjer prorežimskog "Informera". Redakcija ovog tabloida je nakon izbijanja pandemije COVID-a 19 u proljeće 2020. u Beogradu zakupila billboard "u čast predsjednika Kine Xi Jinpinga s porukom: Hvala, brate Xi.

Početkom 2021. u Srbiji su s priličnim oduševljenjem izvještavali i o dopremanju milion doza kineske vakcine Sinofarm. Avion s vakcinama na aerodromu u Beogradu 16. januara ove godine dočekaو je predsjednik Srbije Aleksandar Vučić.

U Albaniji od 2019. postoji sporazum o saradnji između državnih radiotelevizija kojim je predviđena razmjena sadržaja poput kineskih dokumentarnih filmova o sistemu vlasti te zemlje, pa i "školovanje saradnika".

Mnogi balkanski mediji nemaju svoje dopisnike u Kini, a to, kako piše njemački list, "nudi priliku diktaturi da se reklamira na Balkanu, i to tako da sadržaje koje sama producira stavlja besplatno na raspolaganje u regiji". Naravno, posljedica je "nereflektirano preuzimanje pekinških stajališta", odnosno "neizvještavanje o demokratskom pokretu u Hong Kongu ili progonu Ujgura".²⁴

KINESKI MEDIJSKI PROJEKTI U BIH

U Bosni i Hercegovini Kina također djeluje u nekoliko pravaca na medijsko-propagandnom planu. Pored predstavništava državne novinske agencije Xinhua News Agency, koja razvija partnerske odnose s domaćim medijima, Peking odnedavno gradi i svoj medijску mrežu.

Centar za promociju i razvoj Inicijative "Pojas i put" nedavno je pokrenuo prvi kineski medijski projekt na ovim prostorima, magazin "Glas Kine". Riječ je o prvom specijaliziranom mediju "koji je u potpunosti posvećen Kini, događajima u Kini i iz Kine na južnoslavenskim jezicima".²⁵ U Sarajevu djeluje Udruženje „Kinesko-bosansko prijateljstvo" koje putem svoje stranice također plasira informacije o Kini.

Povodom 25. godine bilateralnih odnosa Kine i Bosne i Hercegovine, a uz podršku Ambasade NR Kine u Sarajevu, objavljen je Zbornik radova²⁶ više autora o odnosima dviju zemalja u kojem su, uz ostalo, objavljeni tekstovi aktuelnog predsjedavajućeg Predsjedništva BiH Šefika Džaferovića i bivšeg srpskog člana Predsjedništva BiH Mladena Ivanića.

Kina djeluje i na kulturnom planu u Bosni i Hercegovini. Postoje dva Konfućijeva instituta, jedan

u Sarajevu a drugi u Banjoj Luci. Plamen Tončev u izvještaju za Fondacija Friedrich Ebert ove centre naziva "alatkama kineske meke moći" u regionu Jugoistočne Evrope.²⁷

U bosanskohercegovačkim medijima se u kontekstu Kine u posljednje vrijeme najčešće govorilo i pisalo o koronavirusu, ali i o velikom projektu Blok 7 Termoelektrane u Tuzli, zbog kojeg su BiH prijetile i sankcije, kao i o vezama vodećeg telekom operatera (BH Telecom) s kineskim gigantom "Huawei", kojeg Washington optužuje da "iskorištava američku *tehnologiju* i ugrožava našu nacionalnu *sigurnost* i vanjsku politiku".²⁸

"Kineske kompanije su došle ovdje uprkos geografskoj udaljenosti i ostale su tu i za vrijeme pandemije. Kineske kompanije cijene ljubazni i prijateljski narod BiH, kao i otvoren i pošten poslovni ambijent u zemlji", napisao je novi kineski ambasador u BiH Ji Ping.²⁹

Mediji u Bosni i Hercegovini su se sporadično bavili i pitanjem Ujgura, što je naišlo na kritike Ambasade Kine u Sarajevu.

I Hrvatska se našla "usred velikih geopolitičkih odmjeravanja snaga".³⁰ Hrvatski mediji u kontekstu Kine najčešće izvještavaju o skupim projektima koje kineski izvođači realiziraju u toj 28. članici EU.

Radove na izgradnji Pelješkog mosta, vrijednog čak 420 miliona eura (čak 85 posto sredstava su subvencije EU), koji bi, prema posljednjim najavama, trebao biti dovršen 2022. godine, izvodi kineski konzorcij China Road and Bridge Corporation. Međutim, sudeći po određenim aspiracijama prema hrvatskim lukama, Kinezi nakon izgradnje mosta žele ostati u toj zemlji.

OPASAN RASPLET

Iako su "autoputem otišli u dužničku klopku Kine",³¹ mediji u Crnoj Gori su prilično uzdržani spram Kine, pa se u njihovim izvještajima nerijetko nalaze i kritički sadržaji, što ne znači da će tako i ostati ako Peking ojača svoj utjecaj.

S druge strane, pasivnost EU utječe na poziciju medija i vlasti u Sjevernoj Makedoniji. Premijer

Sjeverne Makedonije Zoran Zaev najavio je da će njegova zemlja nastaviti saradnju s Kinom "na polju infrastrukture". Hvaleći odnose dviju zemalja, premijer Sjeverne Makedonije je rekao da je njegova zemlja imala koristi od saradnje sa Kinom.³²

Ovakav stav direktna je posljedica razočarenja Sjeverne Makedonije u EU zbog odbijanja Bruxellesa da započne pristupne pregovore s ovom bivšom jugoslavenskom državom, kao i Albanijom, a pod utjecajima Francuske i njezinog predsjednika Emanuela Macrona.

Uz ekonomsku strategiju, kao i metode "*soft power*" koje, kako smo vidjeli, Peking primjenjuje na prostorima Zapadnog Balkana, izostane li aktivniji pristup Sjedinjenih Američkih Država i EU utjecaj Pekinga i Moskve na ekonomskom, medijskom, kulturnom, a onda i političkom planu nesumnjivo će rasti na prostorima Zapadnog Balkana. ■

BILJEŠKE

- 1 Deutsche Welle (2007). "Rusija i Kina za "multipolarni svijet". Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/rusija-i-kina-za-multipolarni-svijet/a-2682330> (Pristupljeno 15. 1. 2021)
- 2 Šire: Huq, S. (2019). Soft-power, culturalism and developing economies: the case of Global Ibsen. Dostupno na: <https://www.nature.com/articles/s41599-019-0255-4> (Pristupljeno 22. 1. 2021)
- 3 Izvor: Slobodna Bosna (2017) "HIBRIDNI RAT U REGIJI: 'Rusi financiraju portale s lažnim vijestima u BiH i Srbiji, u Hrvatskoj ih još nema'". Izvor: https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/65829/hibridni_rat_u_regiji_rusi_financiraju_portale_s_laznim_vijestima_u_bih_i_srbiji_u_hrvatskoj_ih_jos_nema.html (Pristupljeno 9.10. 2019)
- 4 Hedl, D. (2016). REPORTERI GLOBUSA U NAJJAČEM RUSKOM GLASILU NA BALKANU Sputnik, Putinova medijska centrala u Srbiji: 'Da, financiraju nas Rusi, plaće stižu iz Moskve' (10. 12. 2016). Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-svijet/reporteri-globusa-u-najjacem-ruskom-glasilu-na-balkanu-sputnik-putinova-medijska-centrala-u-srbiji-da-financiraju-nas-rusi-place-stizu-iz-moskve/5373991/> (Pristupljeno 9. 10. 2019)
- 5 Izvor: Slobodna Bosna (2017). "HIBRIDNI RAT U REGIJI: 'Rusi financiraju portale s lažnim vijestima u BiH i Srbiji, u Hrvatskoj ih još nema'". Izvor: https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/65829/hibridni_rat_u_regiji_rusi_financiraju_portale_s_laznim_vijestima_u_bih_i_srbiji_u_hrvatskoj_ih_jos_nema.html (Pristupljeno 20. 1. 2021)
- 6 Ristić, Brankica (2019). "NATO savezu: Bosna i Hercegovina neće u NATO – ne da Srpska". Dostupno na: <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201911221121211420-bosna-i-hercegovina-neece-u-nato--ne-da-srpska-/>, Sputnik, 2019. (Pristupljeno 22. 1. 2021)
- 7 Čerin, Sandra (2019). "Zapadna poruka Balkanu: Zaboravite EU, a u NATO – napred marš!" Izvor: <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201910241121072174-zapadna-poruka->

- balkanu-zaboravite-eu-a-u-nato--napred-mars/ Sputnik, 2019. (Pristupljeno 22. 1. 2021)
- 8 Milosavljević, Nataša (2019). "BiH u NATO – šta bi to značilo za region?" Izvor: https://rs-lat.sputniknews.com/radio_od_cetvrtka_do_cetvrtka/201910031120958082-veceras-bih-u-nato---sta-bi-to-znacilo-za-region/ Sputnik, 2019. (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 9 Ristić, Brankica (2019). "Bosnu guraju u NATO protiv volje Srba". Izvor: <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201908171120633756-bosnu-guraju-u-nato-mimo-volje-srba-ali-dodik-ima-kec-u-rukavu-/> Sputnik, 2019. (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 10 Ristić, Brankica (2019). "Komšić ubija BiH zbog svoje sujete ili zbog NATO-a?" Izvor: <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201908091120589672-komsic-ubija-bih-zbog-svoje-sujete-ili-zbog-nato/> Sputnik, 2019. (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 11 Joksimović, Nikola (2019). "Sada bi NATO da 'brani' Srbiju od njenog najbližeg saveznika". Izvor: <https://rs.sputniknews.com/analize/201904181119505163-nato-srbija-republika-srpska/> Sputnik, 2019. (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 12 Joksimović, Nikola (2019). "Prva kazna Sarajevu zbog NATO igre protiv Srba – šta će biti rasplet". Izvor: <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201904081119395008-sarajevo-savet-ministara-formiranje/> Sputnik, 2019. (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 13 Lazanski, Miroslav (2019). "Na nišanu Lazanskog: NATO se očito žuri na Balkanu". Izvor: https://rs-lat.sputniknews.com/radio_svet_sa_sputnjikom/201902111118815914-bih-nato-savet-/ Sputnik, 2019. (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 14 Ristić, Brankica (2019). "Ne odustaju: NATO postavlja novi 'mamac' Srbima iz BiH". Izvor: <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201901101118441888-bosna-nato-srbi-clanstvo-/> Sputnik, 2019. (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 15 Joksimović, Nikola. "Srpskoj predočena NATO ucena koja se obija o glavu – Sarajevu". Izvor: <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201812281118322171-bosna-map-nato-savet-ministara-/> Sputnik, 2019. (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 16 Izvor: "Ivancov: Ulazak BiH u NATO doveo bi do stvaranja dodatnih linija razdvajanja u Evropi". <https://rs-lat.sputniknews.com/regioni/201812271118307144-ivancov-bih-nato/> Sputnik, 2019. (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 17 DW. (2021). "FAZ: Kineska propaganda na Balkanu". Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/faz-kineska-propaganda-na-balkanu/a-56125318> (Pristupljeno 20. 1. 2021)
 - 18 Šire: "Novi Put svile vodi preko Balkana", Vanjskopolitička inicijativa BH (VPI BH) uz podršku Friedrich Ebert fondacije. Dostupno na: http://vpi.ba/wp-content/uploads/2016/05/Final_kina_i_zemlje-2.pdf (Pristupljeno 19. 1. 2021)
 - 19 Tataragić, E. (2011). "Kada će Bosna nabildati svoj 'soft power' mišić?" Dostupno na: <https://balkaninsight.com/2011/01/10/kada-ce-bosna-nabildati-svoj-soft-power-misic/?lang=sr> (Pristupljeno 21. 1. 2021)
 - 20 Kajošević, S. (2019). "Kina osvaja Balkan, dok EU brine zbog Rusije". Dostupno na: <https://www.vijesti.me/vijesti/politika/406805/kina-osvaja-balkan-dok-eu-brine-zbog-rusije> (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 21 Kico, A., Kapetanović, M. (2019). "Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan – Aspekti geopolitike i hibridnog rata", Sarajevo: Atlantska inicijativa, str. 41.
 - 22 DW (2021). "FAZ: Kineska propaganda na Balkanu", Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/faz-kineska-propaganda-na-balkanu/a-56125318> (Pristupljeno 20. 1. 2021)
 - 23 Isto.
 - 24 Isto.
 - 25 Izvor: "Pokrenut magazin Glas Kine". Dostupno na: <http://pojasiput.ba/pokrenut-magazin-glas-kine/?fbclid=IwAR0XprtSGOzjaoSRHVqe64IuMtpxNwIbFkjm8e9gitvagh3t1oqLIHcgME> (Pristupljeno 21. 1. 2021)
 - 26 Šire: "25 godina diplomatskih odnosa NR Kine i BiH", Fondacija za promociju i razvoj Inicijative "Pojas i put", Sarajevo: Istraživački centar, 2020.
 - 27 Plamen, Tonchev (2020). China's Soft Power in Southeast Europe. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung.
 - 28 Čizmić, M. (2020). Amerikanci uveli nova ograničenja i optužuju: Huawei iskorištava američku tehnologiju i ugrožava našu nacionalnu sigurnost i vanjsku politiku. Dostupno na: <https://zimo.dnevnik.hr/clanak/amerikanci-uvveli-nova-ogranicenja-i-optuzuju-huawei-iskoristava-americku-tehnologiju-i-ugrozava-nasu-nacionalnu-sigurnost-i-vanjsku-politiku---616925.html> (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 29 A. B. (2020). Kineski ambasador u BiH: 5G tehnologija predstavlja budućnost industrije i označava novu eru. Dostupno na: <https://www.klix.ba/scitech/tehnologija/kineski-ambasador-u-bih-5g-tehnologija-predstavlja-buducnost-industrije-i-oznacava-novu-eru/201214062> (Pristupljeno: 21. 1. 2021)
 - 30 Izvor: N1. Kineska ulaganja: Hrvatska usred velikih geopolitičkih odmjerenja snaga. Dostupno na: <https://hr.n1info.com/vijesti/a402492-kineska-ulaganja-hrvatska-usred-velikih-geopolitickih-odmjeravanja-snaga/> (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 31 DW. (2020). Crna Gora: Autoputem u dužničku klopku Kine. Dostupno na: <https://www.dw.com/sr/crna-gora-autoputem-u-du%C5%BEni%C4%8Dku-klopu-kine/a-55936310> (Pristupljeno 22. 1. 2021)
 - 32 Zaev: Snažno podržavamo Inicijativu 17+1. Dostupno na: <https://www.danas.rs/svet/zaev-snazno-podrzavamo-incijativu-171/> (Pristupljeno 22. 1. 2021)

Norveška ambasada u Bosni i Hercegovini (BiH) podržala je izradu ovog Newslettera. Stavovi i mišljenja izneseni u ovom tekstu su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja donatora.

Mišljenja iskazana u tekstovima objavljenim u ovom broju odražavaju osobne stavove autora, a ne nužno i Atlantske inicijative.

IZRADU BILTENA PODRŽALA JE
AMBASADA KRALJEVINE NORVEŠKE U BOSNI I HERCEGOVINI

Norwegian Embassy
Sarajevo